

ENTREVISTA A JOAN B. CULLA I BORJA DE RIQUER

«El franquisme, a Catalunya, a penes va comptar amb adhesions»

El setè volum de la 'Història de la Literatura', publicat per Edicions 62, ha suposat per a Joan B. Culla i Borja de Riquer tot un exercici intel·lectual. Capbussar-se en la nostra història immediata dóna peu a un seguit de consideracions on el risc de la memòria s'afegeix al risc analític i es fa mereixedor d'una llarga conversa.

Agustí Pons

Historiar el franquisme i la transició democràtica és un exercici intel·lectual força arriscat perquè resulta difícil definir les fronteres entre el passat i el present i perquè els investigadors actuen sobre un temps i un espai que el lector coneix o reconeix des de la seva pròpia memòria. Per això, el treball de Borja de Riquer i Joan B. Culla, que forma el setè volum de la

Història de la literatura que dirigeix Pierre Vilar i publica Edicions 62, és tan interessant i atractiu. A l'ombra dels amenaçats arbres del pati de l'Ateneu Barcelonès hem parlat llargament, un matí de juny de temperatura dubtosa, de Franco, el franquisme i l'antifranquisme, de les adhesions i la por, de la llarga gana fins als cinquanta, del paper de l'Opus, de Gual Villalbí i Porcicles, de la reforma i la ruptura...

—*Posen molt èmfasi a assenyalar que si bé el franquisme no va tenir un*

arrelament popular a Catalunya —contra el que es podria deduir de la lectura d'obres fetes des de l'òptica de la resistència— sí que va aconseguir que s'hi acomodessin àmplies capes de la població...

—És evident que un règim que dura tant de temps —diu Borja de Riquer— no es pot entendre simplement com a producte de la repressió, tot i la magnitud del trencament que representa la guerra civil i la magnitud, també, de la brutal repressió del 39. Aquesta re-

pressió contínua durant el franquisme, en diferents facetes, però també cal tenir en compte que el sistema aconseguí una estabilització no solament pels suports externs —els Estats Units, el Vaticà, etc.— sinó també perquè hi ha uns certs sectors socials que, per diferents raons i de forma progressiva, van acomodant-se al franquisme, cosa que no vol dir que s'hi sentin identificats ideològicament. I aquest fenomen no afecta només les classes benestants, cosa que relativament es podria donar per suposada, sinó, fins i tot, sectors de les classes mitjanes i alguns sectors populars. És clar que caldria matisar molt per què no és el mateix els cinquanta que els seixanta. Els espetecs del 1951, amb la vaga de tramvies, encara estan molt relacionats amb el clima de la guerra. Als seixanta, en canvi, aquest ambient ja no es viu tan directament.

—Durant el període central del franquisme —afegeix Culla—, quan l'antifranquisme, fruit de la misèria de la postguerra, ja ha passat però encara ha d'arribar l'antifranquisme fruit del benestar, l'acomodament al règim ve donat per la suma de l'adhesió ideològica, que sempre serà petita a Catalunya; un assentiment passiu i una resignació segurament gens entusiasta.

—En el text citen la frase de Gaziel, que no és precisament un home d'esquerres, que diu: «Catalunya ha perdut». La frase també la recull Pierre Vilar en el pròleg. ¿Realment ho creuen així?

—Els sectors de la societat catalana que ideològicament se sumen a la guerra durant el franquisme són molt reduïts —afirma Borja de Riquer. Són, sobretot, joves falangistes o que es troben al voltant de *Destino*, molts dels quals a partir dels anys quaranta ja han abandonat la militància política i es dediquen a altres feines. La mateixa evolució d'aquella revista és una mostra clara de gent que ha quedat profundament decebuda pel règim franquista. I això em sembla que és bastant significatiu perquè demostra que adhesions ideològiques, a Catalunya, eren difícils d'aconseguir, entre altres raons perquè el franquisme implicava una clara actitud d'hostilitat, no ja al catalanisme polític, sinó a tots els aspectes de la catalanitat.

—El grup intel·lectual no fa forat; però el grup financer, sí...

—Jo diria que, en tot cas, fa poc forat —replica Borja de Riquer—. En general, l'alta burgesia catalana que juga políticament dins el règim franquista té una escassíssima influència. A part que són molt pocs. El que po-

Joan B. Culla.

DOMÈNEC UMBERT

dríem dir l'alta burgesia, abdica políticament davant del franquisme: o no actua, és a dir, es dedica a fer negocis, i alguns d'ells en fan i molts..., o es troba dins les institucions del règim sempre en un segon o tercer pla. Sense destacar mai... En Gual Villalbí, per exemple, no pinta res, encara que estigui de ministre sense cartera. Pinta molt més a Madrid l'alcalde Porcioles... Un altre tema és el de la relació entre la burgesia catalana i el catalanisme, sobretot, a partir dels anys cinquanta. Jo diria que hi ha alguns elements de la burgesia que jugen una carta important dins la política de resistència cultural, dins institucions tipus Òmnium Cultural, editorials, etc. Però jo també diria que són unes quantes persones, poc significatives respecte a tot el grup, i que algun dia caldria estudiar quants són i què signifiquen. I estudiar què fan els altres. Recordo la frase d'Ernest Lluch que deia que la burgesia catalana, durant el franquisme, havia donat més diners a la universitat de Navarra que a l'Òmnium Cultural. És exacte. La burgesia catalana, durant el franquisme, no té més política pròpia que la d'acomodar-se al franquisme i anar a fer negoci. I això, entre altres coses, significarà, com a grup socio-econòmic, la seva dissolució quan entra en relació amb

un sistema bancari espanyol, que se'l menja, amb les multinacionals, etcètera.

—Reculem una mica. Parlem del 1945, quan s'acaba la segona guerra mundial. Vostès remarquen l'esperança que la victòria aliada va despertar.

—L'any 1944 —diu Borja de Riquer— els partisans italians es troben lluitant contra la República Social i a França els maquis lluiten al costat dels aliats. ¡A Mussolini l'acaben penjant a Milà! Per tant, no és estrany que aquí també es cregués que la victòria dels aliats comportaria la caiguda de Franco. No només s'ho va creure l'oposició, sinó que alguns militants antifranquistes de l'època han explicat com, l'any 1945, els mateixos comissaris que els interrogaven, estaven espantats i gairebé començaven a buscar-se recomanacions. Però només cal llegir les memòries de Churchill i veure el que opina sobre el franquisme i sobre la guerra civil espanyola per adonar-se que els aliats no farien res per restaurar Negrín. Churchill fa unes crítiques de matís a les maneres de Franco però ja es veu que, en el fons, no hi ha la més mínima intenció de fer-lo fora. No per simpatia a Franco sinó per la por a l'endemà. I això ja des de l'any 1939. Penseu en l'obsessió de Churchill, molt abans que la dels americans, pel tema

Borja de Riquer.

de l'expansionisme soviètic a Europa. A posteriori, cal reconèixer l'habilitat de Franco per a mantenir el seu compromís amb l'Eix, però, a la vegada, no trencar els ponts amb la Gran Bretanya. Franco juga amb les dues cartes: amb la boca grossa utilitza tota la parafernàlia anticomunista i pronazi, i amb la boca petita manté contactes amb la Gran Bretanya; permet, durant la II Guerra, l'exportació de minerals estratègics... Finalment, els aliats diuen que el franquisme és un afer dels espanyols i es limiten a pressionar Franco perquè evolucioni. Però Franco ja havia dit que no estava disposat a fer de reina mare.

—Potser un dels episodis del franquisme que no queda prou subratllat en el seu llibre és la importància del pla d'estabilització iniciat l'any 1959 i que, de fet, suposa l'inici de la transformació econòmica de l'estat espanyol i la creació d'una sèrie d'organismes que no han canviat amb l'arribada de la democràcia... És clar que vostès han fet una història de Catalunya i no una història d'Espanya...

—L'any 1959 —diu Culla— hi va haver un canvi de model econòmic. El 1975 no n'hi va haver cap. Això és evident. La transició del franquisme a la democràcia, des del punt de vista econòmic, va coincidir amb una crisi mun-

dial de grans proporcions, i això va obligar a prendre mesures terapèutiques i a torejar una inflació molt gran. Però canvi de model no n'hi va haver... Pel que fa al pla d'estabilització, el problema que es va trobar l'equip econòmic de l'Opus Dei és que es va pensar que la distància entre modernització econòmica i canvis socio-polítics seria més gran del que, en realitat, va ser.

—El que es desprèn de les memòries de López Rodó —intervé Riquer— és que era absolutament impossible plantejar-li a Franco canvis polítics. És cert que aquell equip va saber donar unes quantes orientacions, però van coincidir amb un període d'eufòria europea: el turisme va finançar les importacions i els emigrants espanyols a Europa, que aquí haurien estat parats, van ser una font importantíssima de divises. Però és que l'any 1959, quan es decideix l'estabilització, el model falangista d'autarquia econòmica havia portat l'estat al caire de la bancarrota financera. Pensa que aleshores hi havia ministres com Arrese que deien que l'estadística era una cosa dels comunistes.

—Un dels fets que vostès posen en relleu és que en el moment de la mort de Franco, el novembre del 1975, el franquisme, com a mínim a Catalunya,

ja és un sistema absolutament podrit...

—El franquisme com a assentiment social, òbviament —diu Culla—. És el que en diem l'extensió política i social de l'antifranquisme. L'important és que a partir del 1971 —en part gràcies a l'Assemblea de Catalunya, però només en part— l'antifranquisme actiu, que fins als setanta havia estat un fenomen minoritari, de vegades grupuscular, comença a créixer i es diversifica. No és una oposició estrictament política sinó també universitària, sindical —al Baix Llobregat, per exemple, és tota l'estructura de la CNS la que arriba a estar dominada per Comissions, que convoquen vagues laborals o generals— i als barris, i als Col·legis Professionals, que estan sublevats, si no tots, molts... Mentre són anys de vaques grasses des del punt de vista econòmic, fins al 1973, encara, poc o molt, es poden contenir les conseqüències socio-polítiques del *Desarrollo*, a base d'una política d'incrementos salarials, etc. Però la crisi mundial del 1973, que aquí arriba al 1974, fa de puntilla perquè acaba de descompondre el quadro.

—Al costat d'aquests fets —afegeix Riquer— cal comptar amb altres factors de tipus més cultural, com ara l'emergència d'una nova generació que no ha viscut la guerra, o que ha nascut després de la guerra, que té unes noves exigències d'obertura cultural i, a Catalunya, unes exigències de caire nacionalista. La força que l'antifranquisme té a Catalunya és deguda a la reivindicació nacionalista, que resulta absolutament inassimilable per al règim. El fet nacional, apareix com a aglutinant de forces polítiques i socials heterogènies, cohesiona i amplifica l'oposició i li dona un ressò molt superior al que pot tenir en altres llocs. En aquest sentit, l'assumpció per part del PSUC, ja a partir de l'any 1967, del fet nacional, és molt important perquè l'Assemblea de Catalunya no surt com un bolet sinó que és la conseqüència d'un procés que vé de lluny.

—En l'epíleg del treball diuen que «el text definitiu de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya resulta netament superior al de 1932 en matèria de llengua, ensenyament, cultura i mitjans de comunicació; és inferior pel que fa a les competències sobre justícia i ordre públic; i deixa en una perillosa ambigüitat els aspectes financers de l'autonomia». M'agradaria que m'ho comentessin...

—El fet que l'estructura de l'ensenyament —diu Riquer— depengui directament de la Generalitat és conseqüència, en part, de la gran pressió

Estiu

NOVETATS en LLIBRES

<p>edicions 62 s/a</p> <p>EL GRAN SOMNI DAURAT</p> <p>Chester Himes Seleccions de la Cua de Palla, 92. 176 pàgines. Un fals profeta en un Harlem delirant.</p>	<p>Editorial Laia</p> <p>OCELLOT NEGRE</p> <p>Núria Serrahima Col·lecció El Mirall i el Temps Els discursos de dues dones diferents.</p>
<p>Edicions BROMERA</p> <p>EL MISTERIÓS PUNYAL DEL PIRATA</p> <p>Joan Pla Col·lecció Espurna, 3 Els amics de la colla volen resoldre uns estranys enigmes relacionats amb un pirata fantasmagòric.</p>	<p>EDITORIAL EMPÚRIES</p> <p>AIXÍ ÉS LA VIDA, CARLOTA</p> <p>Gemma Lienas Col·lecció Odissea, 45 La millor novel·la de Gemma Lienas que crea en aquest llibre un personatge encantador —la Carlota— amb qui uns se sentiran identificats i tots simpatitzaran.</p>
<p>GREGAL LLIBRES consorci d'editors valencians s.a.</p> <p>LA FI DE L'HEMICILE</p> <p>Lluís Roda Col·lecció Gregal poesia, 20 Lluís Roda (València, 1963), fa en aquest llibre una poesia preocupada pel llenguatge, que no oblidarà però, l'expressió de la vivència íntima, del sentiment.</p>	<p>La Galera LA GALERA, S. A., EDITORIAL</p> <p>LA CORONA SENSE FULLES</p> <p>Gianni Padoan Col·lecció Cronos Una reconstrucció novel·lada dels Jocs Olímpics de la Grècia antiga.</p>
<p>EDITORIAL TRES I QUATRE</p> <p>EL QUARTO DE LES FIGUES</p> <p>Quim Soler La Unitat, 133 Com el seu nom indica, un vaporós homenatge a Pere IV i una condemna ferotge de la sexualitat acomplexada.</p>	<p>curial</p> <p>ONOMASTICON CATALONIAE</p> <p>Dirigit per Joan Coromines Vol. I: <i>Toponímia antiga de les Illes Balears</i>. A cura de Joan Coromines i J. Mascaró Passarius. Recull de tots els noms de lloc i de persona antics i moderns, emprats en el domini lingüístic català.</p>
<p>Edicions Proa</p> <p>LA NIT VERMELLA</p> <p>Isidre Grau Il·lustració d'Anna Manel·la A tot vent. 276 160 pàgs. 1.300 ptes.</p>	<p>EDITORIAL TRES I QUATRE</p> <p>GUIA DE FORASTERS</p> <p>Vicent Ribes L'Ham, 5. 153 pàgs. A partir d'uns anuncis de diari rigorosament històrics, l'autor ha imaginat una acció que transcorre a la València de la primeria del segle XIX.</p>

social al voltant de l'ensenyament, de la lluita per una escola catalana. En canvi, no existia a penes pressió social pel que fa a les qüestions d'ordre públic. I així va anar.

A vegades, els mateixos polítics tenen tendència a caricaturar els processos polítics —afegeix Culla— de manera que, per exemple, el resultat actual de l'Estatut se'l fa dependre de la son més o menys intensa que tenien els polítics catalans mentre negociaven contra rellotge a la Moncloa. Això, en tot cas, seria l'anècdota. Perquè les estructures profundes no es determinen d'aquesta manera.

—I en canvi sí que és molt més criticable —diu Riquer— el paper dels negociadors en el tema financer. Perquè aquí sí que els negociadors catalans haurien pogut estar molt més fins. Els bascos, per exemple, van ser molt durs en mantenir el concert. En canvi, des de Catalunya es va caure en l'error de creure que era més modern això de les transferències.

—I, finalment, també diuen a l'epíleg que «els aparells ideològics i administratius de l'estat espanyol (...) enfortits el 1982 per la legitimació progressista i modernitzadora que els dona el govern del PSOE, generen un discurs intel·lectual neoespanyolista i una pràctica política involutiva i ninimitzadora envers les autonomies».

—Des de fa uns quants anys —diu Borja Riquer— s'està produint un fenomen nou, com és la construcció d'un discurs neoespanyolista o espanyolista amb connotacions progressistes. Des d'abans del franquisme, la identificació del nacionalisme espanyol era amb la dreta tradicional que havia creat l'estat liberal: en Donoso Cortés, en Cánovas, en Maura i en Fraga, passant pels franquistes. Ara, en canvi, des que els socialistes són al poder hi ha una defensa d'Espanya i del nacionalisme espanyol amb unes connotacions ideològiques que volen ser diferents de les anteriors, que volen desvincular-se del discurs tradicional de la dreta. Aquest nou discurs ha de buscar camins i ornaments nous. I d'ací que s'hagi plantejat un discurs pseudo-progressista amb crítiques diferents als nacionalismes no castellans de l'estat. El seu projecte és el d'un nacionalisme d'estat amb unes connotacions que jo crec que no arriben ni a socialdemòcrates. Tot això compta amb uns instruments: premsa, literatura, intel·lectuals, i conforma una ofensiva cultural. No sé si tot plegat acabarà d'arrelar, però, en aquests moments, és un fenomen que té bastants portaveus; és un fenomen seriós.